

Hermelin och småvessla

- att vara liten

© Erik R. Lindström, Örnbo viltfakta 2007

Få egenskaper hos en djurart är så lättpåverkade som kroppsstorlek. På bara några generationer kan medellängden öka eller minska. Det gäller även människan. Stora djur som elefanter och flodhästar har antagligen fått sin storlek genom att rovdjur sorterat ut de minsta under århundradenas lopp. Utan trycket från rovdjuren är det ofta ingen fördel att vara stor. På rovdjursfria öar i Medelhavet utvecklades dvärgraser av både elefant och flodhäst. Idag är de dock utdöda. Storleken på de sista mammutarna gick samma väg innan även de dog ut för 4.000 år sedan på Wrangelön i nordöstra Sibirien.

För vissa djur har det naturliga urvalet aktivt sorterat fram de minsta individerna. Småvesslan är vårt minsta rovdäggdjur. En vuxen småvessla kan väga så litet som 25 gram; lika litet som de sorkar den livnär sig av. Och ju längre norröver man kommer desto mindre är småvesslorna. De största finner man i södra delen av artens utbredningsområde, nere vid Medelhavet. De kan vara mer än dubbelt så långa som sina nordliga släktingar och flera gånger så tunga.

Den stora skillnaden ledde till att man skiljde ut de nordliga småvesslorna som en egen art: dvärg- eller snövessla (*Mustela rixosa*). Denna sutmärktes även av att bli rent vit om vintern; ha en skarpare gräns mellan brun översida och vit buk om sommaren; ha vita framtassar året om och sakna småvesslans bruna kindfläck bakom mungipan. Utbredningsgränsen mellan de två arterna skulle gå i södra Mellansverige. Numera betraktar man snövesslan och den sydliga småvesslan som två underarter eller raser av samma huvudart.

Enligt den gamla s.k. Bergmanns regel borde storleksförhållandet vara tvärs om. Bergmanns regel säger att ju kallare klimatet är, desto större kroppsstorlek bör djuren ha. Det kan handla om skillnader mellan istid och värmeperiod eller mellan norr och söder. Bakgrunden är att en större kropp enligt enkel matematik har en mindre värmeavgivande yta i förhållande till sin volym. För värmehushållningens skull är det alltså en fördel att vara större i ett kallare klimat. Men naturen är sällan så enkel. Bergmanns regel är ofta, som här, mest användbar till utgångspunkt för diskussioner om varför den inte stämmer.

Ett allt kallare klimat innebär förr eller senare också att vintrarna får ett pålitligt snötäcke. Det gör ett litet djur väl synligt för t.ex. bevingade fiender. Både hermelin och små-

vessla bär därför vit vinterpäls i de nordliga delarna av sina utbredningsområde. Längre söderut är de bruna även denna årstid. I södra Mellansverige (Bergslagen) kan man få se brunvitspräckliga småvesslor vintertid.

Trots sin vita vinterpäls har både hermelin och småvessla all anledning att hålla sig under snötäcket så mycket som möjligt. Dels är snötäcket isolerande och temperaturen under det sällan kallare än några få minusgrader, dels är det där deras byten, sorkarna, håller till. Under snön gör ris och annan vegetation att det skapas ett utrymme där smådjur kan röra sig. Man talar om det subnivala rummet. Men för att kunna utnyttja detta effektivt måste man vara liten. Det är ett skäl till att de nordliga småvesslorna är så små. Även i alperna där snön är lika pålitlig finner man små småvesslor. Och vesslor som levde i Europa under senaste istiden var mindre än sina förfäder från föregående värmeperiod.

Å andra sidan är inte hermelinerna lika små, även om också de är mindre i norr än i söder. Det måste alltså finnas fler aspekter av det här med storlek. Två arter som lever på ungefär samma föda (sorkar i det här fallet) men som skiljer sig åt vad gäller storleken, kan utnyttja olika delar av födoutbudet och slipper därmed konkurrera med varandra. Småvesslorna kan gå djupare ned i de minsta sorkarnas tunnlar för att jaga, medan hermelinen kan komplettera sorkdieten med fågel och ekorre ovan snön. Det gäller givetvis inte bara under snöförhållanden.

En effekt av det här sättet att undvika konkurrens, är att storleken av den ena arten blir beroende av om den förekommer tillsammans med den andra eller ej. Det finns t.ex. inga hermeliner i de delar av medelhavsområdet där småvesslorna är som störst. Ännu tydligare är detta i Nordamerika där ytterligare en art är med i spelet: den långsvansade vesslan (*Mustela frenata*). Den långsvansade är alltid den största arten där flera förekommer tillsammans, liksom småvesslan är den minsta. Men småvesslan är aldrig så liten och den långsvansade aldrig så stor som när alla tre arterna förekommer samtidigt. Och hermelinen är som minst i områden där bara den och den långsvansade finns. Småvesslan är å andra sidan även i Nordamerika som störst där det inte finns hermelin.

Även inom arterna finns det en skillnad i storlek som har kan bero på konkurrens. Det är skillnaden mellan könen. Hos flertalet däggdjur, men speciellt uttalat hos dessa arter, är honorna mindre än hanarna. Man har föreslagit att det är en anpassning för att arten skall kunna utnyttja ett bredare födospektrum. Därmed skulle det också rymmas fler individer inom ett visst område. Men numera anser man att orsaken till könsskillnaden i storlek sna-

rare står att söka i hanarnas kamp om honorna. Den gynnar utveckling av stora hanar. Honorna skulle å sin sida ha storleken energimässigt optimerad i förhållande till födounderlaget på så sätt att de kan föda upp ungar med minsta problem.